

Nekaj drobcev o zadružništvu iz gradiva fonda Okrajni komite ZKS Ljubljana okolica

LJILJANA ŠUŠTAR

Okraj Ljubljana okolica je v prvem desetletju po koncu druge svetovne vojne prostorsko zavzemal območje okrog glavnega mesta Ljubljane. Na notranji strani je mejil na Ljubljano s Šentvidom in Poljem, na zunanji pa na kraje v okrajih Šoštanj, Celje okolica, Trbovlje, Novo mesto, Kočevje, Postojna, Gorica, Tolmin in Kranj.¹

Zračna razdalja med najbolj severno in južno točko je bila 60 km, med vzhodno in zahodno točko pa 75 km. Okraj je bil geografsko raznolik in ga lahko razdelimo na kraško-dolomitski predel, barjanski, ljubljansko polje, predalpski in zasavski svet. Gospodarsko ga je označevalo poljedelstvo (kmetijstvo in živinoreja) z industrijskimi obrati v Litiji, Domžalah, na Vrhniki, s priključitvijo kamniškega okraja pa tudi industrija. V času svojega obstoja v letih 1945-1955 se je s številnimi spremembami v upravni razdelitvi Slovenije spreminjal tudi upravno-teritorialni obseg okraja. Z združevanjem manjših krajevnih ljudskih odborov (KLO) se je njihovo število manjšalo s 148 KLO v letih 1945/1946 na 112 v letih 1948/1949. Pred upravno razdelitvijo okraja na občine leta 1952 jih je bilo 107.² Območje KLO je obsegalo posamezno vas ali več manjših vasi skupaj.

Zadnja upravna reorganizacija pred odpravo okraja 1955 je bila izvedena aprila leta 1952 s priključitvijo okrajev Kamnik in Grosuplje.³ Vključeval je štirideset občin: Blagovica, Borovnica, Brezovica, Črnuče, Dobrova, Dolsko, Domžale, Gabrovka, Grosuplje, Horjul, Ig, Kamnik, Kamniška Bistrica, Komenda, Kresnice, Krka, Litija, Logatec, Lukovica, Medvode, Mengeš, Moravče, Motnik, Podpeč-Preserje, Podtabor pri Grosupljem, Polhov Gradec, Prežganje, Radomlje, Rovte, Stična, Šentvid pri Stični, Škofljica, Šmarje, Smartno pri Litiji, Tuhinj, Tuhinjska Srednja vas, Vače, Višnja Gora, Vodice, Vrhnika. Od teh občin jih je bilo pet mestnih (Domžale, Kamnik, Litija, Višnja Gora in Vrhnika),

preostalih 35 pa vaških. Upravni in politični sedež okraja je bil v Ljubljani. Jeseni 1955 se je 34 občin okraja⁴ upravno združilo z mestom Ljubljano v okraj Ljubljana.⁵

V gradivu fonda Okrajni komite Zveze komunistov Slovenije Ljubljana okolica 1945-1954 (v količini 2,4 tm) se kaže tudi gospodarska razvitost okraja. Glede na pomen kmetijstva v gospodarstvu okraja je mogoče v gradivu slediti problematiki kmetijstva in v tistem času aktualnemu kmetijskemu zadružništvu.

Ureditev zadružništva na novih socialističnih temeljih je bila tudi ena od nalog oblasti v na novo nastali državi.⁶ Cilj oblasti je bil omejiti monopol individualnega gospodarstva v kmetijski proizvodnji in povezava kmetov z oblikami zadružništva v socialistični sektor. Po reorganizaciji obstoječega zadružništva, ki je imelo v Sloveniji dolgo in bogato tradicijo, je delovalo več vrst zadrug: nabavno-prodajne (naproza), kmetijsko-proizvajalne, potrošniške, obnovitvene in stanovanjske zadruge.⁷ Leta 1949 sprejeti zakon o kmetijskih zadrugah je določil dve obliki zadrug: splošno kmetijsko zadrugo in kmečko obdelovalno zadrugo (kmečko delovno zadrugo, kmetijsko delovno zadrugo).⁸

Kmečka delovna zadruga (KDZ) je bila oblika

¹ Okraj Ljubljana okolica 1953, Upravni, zemljepisni, gospodarski in statistični priročnik, Zbral in uredil Jože Župančič, Ljubljana 1953.

² Kot opomba 1 in Zakon o upravni razdelitvi federalne Slovenije, Ur. l. SNOS in NVS, št. 33/45, Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o upravni razdelitvi LRS, Ur. l. LRS, št. 62/46, Zakon o upravni razdelitvi LRS, Ur. l. LRS, št. 9/48 in Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o upravni razdelitvi LRS, Ur. l. LRS, št. 33/49.

³ Uradni list LRS, št. 11/52, Zakon o razdelitvi LRS na mesta, okraje in občine.

⁴ Te občine so bile: Blagovica, Borovnica, Brezovica, Črnuče, Dobrova, Dolsko, Domžale, Grosuplje, Horjul, Ig, Kamnik, Komenda, Kresnice, Litija, Logatec, Lukovica, Medvode, Mengeš, Moravče, Motnik, Polhov Gradec, Radomlje, Rovte, Stična, Šentvid pri Stični, Škofljica, Šmarje, Smartno pri Litiji, Tuhinj, Tuhinjska Srednja vas, Vače, Višnja Gora, Vodice in Vrhnika.

⁵ Uradni list LRS, št. 24/55, Zakon o območjih okrajev in občin v Ljudski republiki Sloveniji.

⁶ O zadružništvu v letih 1945-1955 glej: Enciklopedija Slovenije, Zadružništvo, str. 20-24, zvezek 15, Ljubljana 2001 in Kmetijsko zadružništvo, str. 123-125, zvezek 5, Ljubljana 1991; Zadružni leksikon FNRJ, I-II, Zagreb 1956, 1957, Slovenija 1166-1193; Edvard Kardelj, Problemi naše socialistične graditve, knjigi I in II, Ljubljana 1955; Zbornik Biotehniške fakultete Univerze v Ljubljani, zvezek 24, Kmetijstvo, Ljubljana 1975; Kmetijsko zadružništvo v Sloveniji, Ljubljana 1987; Zdenko Čepič, Kmetje in zadružništvo v pogledih Edvarda Kardelja, Čarnijev zbornik (1931-1996), Zbornik mednarodnih družboslovnih in humanističnih razprav, Ljubljana 1998; Slavica Tovšak, Politični pogled na zadružništvo v letih 1945-1946, Arhivi, letnik XXIV, 2001, št. 1, str. 119-128; Jože Žontar, Povojni prisilni odvzemi zasebnega premoženja, Arhivi, letnik XIII, 1990, št. 1-2, str. 5-11.

⁷ Ur. l. FLRJ, št. 59/46, Splošni zakon o zadrugah.

⁸ Ur. l. FLRJ, št. 49/49, Temeljni zakon o kmetijskih zadrugah.

kolektivizacije kmetijstva. Zadruga je temeljila na skupnih proizvodnih sredstvih in brigadnem sistemu dela in tudi dohodek se je delil glede na vložena sredstva in delo. Zadrugnik je obdržal ohišnico. Najvišja oblika teh zadrug je pomenila način, ko zadrugnik kot delež vloži svojo zemljo v skupno zadrugno last. V Sloveniji se je uveljavila oblika, pri kateri je zadrugnik dal zemljo v zakup in formalno ostal njen lastnik. Ta oblika zadrugništva (kolhozno zadrugništvo) ni doživela uspeha, tako da je med letoma 1952 in 1955 potekal proces reorganizacije kmečkih delovnih zadrug v splošne kmetijske zadruge ali njihove likvidacije. Okrepila se je vloga splošne kmetijske zadruge. Začela se je uveljavljati zamisel o prostovoljnem sodelovanju individualnih proizvajalcev s kmetijskimi zadrugami.

Pregled dejavnosti – uspehi in težave v kmetijstvu, kmetijskih panogah in zadrugništvu je sestavljal točke dnevnega reda letnih konferenc, sej komiteja, plenuma, biroja in kmečke komisije (pri kateri je ohranjeno še najmanj gradiva, in to le za leti 1949 in 1950), sektorskih sestankov, sestankov s sekretarji krajevnih komitejev oziroma občinskih komitejev. Kot posebna tematika sej sta se pojavili točki pod nazivom partijsko delo (tudi idejno-politično) na vasi ali delo s kmeti. V ponazoritev bom iz gradiva fonda navedla le nekaj primerov obravnave kmetijske problematike s poudarkom na zadrugništvu, ki je bilo posebno pomembno v tem obdobju.

Že na 1. seji Okrajnega komiteja KPS Ljubljana okolica 19. 9. 1945 so ugotovili slab socialni položaj prebivalstva. Zapisali so: *"To zuto, ker ljudje nimajo, da bi si kupili orodje in ostalo kar neobhodno potrebujejo. Drugič pa radi tega, ker so vsi poljski pridelki in pa tudi živina zelo po nizki ceni, vse kar pa mora kupiti kmet pa je zelo drago."*⁹ Ugotovili so tudi, da v okraju deluje že nekaj zadrug in da je treba ustanoviti zadrugni iniciativni odbor. Na seji komiteja februarja 1946 so ob informaciji, da so v okraju začeli razdeljevati zemljo zemljiškega sklada agrarne reforme,¹⁰ ugotovili, *"da nekateri ljudje zagovarjajo veleposestnike, češ da to so kmetje in jim zemlje ni treba razdeliti."* Deputacija iz Sv. Križa pa je zahtevala, da se cerkvena zemlja ne razdeli.¹¹

Poročilo komiteja januarja 1947 navaja v okraju 52 zadrug, ki so bile na novo ustanovljene, ali pa so bile stare na novo registrirane.¹²

Med njimi navaja nabavno-prodajne zadruge (na-proze): Horjul, Borovnica, Dobrunje, Dragomer, Smartno pri Litiji, Vače, Litija, Ig, Smartno pod Šmarno goro, Št. Jošt in Vrhnika. Poročilo omenja še obnovitvene zadruge, lesno-produktivne zadruge, živinorejske kot posebej dejavne na Vrhniki, v Brezovici, na Horjulu in v Litiji, sodarsko zadrugo v Tacnu in čevljarsko zadrugo na Vrhniki. Vprašanja statusa hranilnih in posojilnih zadrug pa v okraju dotlej še niso rešili.¹³

Februarja 1947 so imeli na dnevnem redu odkup žita in "kontrolno" nad posevki, kar naj bi bila osrednja naloga komiteja. Sklenili so sklicati konferenco aktivistov OF, predstavnikov ljudskih odborov in sekretarjev partijskih celic, na kateri naj se razloži pomen oddaje žita in poudari pomen akcije proti *"kulaškim elementom in špekulantom."* Iz vrst komiteja so določili tudi predsednika okrajne "kontrolne" komisije.¹⁴ Na seji komiteja KPS aprila 1948 so sklenili po "nalogu" CK KPS izdelati plan dela za razvoj partije na vasi. Ugotovili so, da je v okraju med kmečkim prebivalstvom majhno število komunistov.¹⁵ Julija 1948 pripravljeni seznam članov upravnih odborov okrajne zveze kmetijskih zadrug (OZKZ), kmetijskih zadrug, dveh kmečkih delovnih zadrug, dveh čevljarskih, čebelarke, sodarske in pet lesnoproductivnih vsebuje tudi pregled članstva partije.¹⁶ Enaintrideset zadrug je bilo brez članov partije, enainštirideset zadrug je imelo komuniste med člani upravnega odbora in med samimi zadrugniki, in to praviloma po enega ali dva člana. Okrajna zveza kmetijskih zadrug je imela v upravnem odboru štiri komuniste in med uslužbenci štirintrideset. Komunisti so bili vezani na krajevne celice, svojo celico so imele le okrajna zveza kmetijskih zadrug ter kmečki delovni zadrugi v Polhovem Gradcu in Zapotoku. V prvi so bili v upravnem odboru trije komunisti in med člani zadruge šest, v drugi pa je bilo devetnajst članov, pet v upravnem odboru in štirinajst med preostalim članstvom. Kmečka obdelovalna zadruga Zapotok je delovala že leta 1946.¹⁷ Zadruga se je ukvarjala predvsem z živinorejo in še posebej ovčerejo.

V letu 1949 se je tudi komite vključil v akcijo

zadrugah je na avgustovski seji 1946 razpravljala politbiro CK KPS/ZKS, glej: Darinka Dmrovšek, Zapisniki politbiroja CK KPS/ZKS 1945-1954, Viri 15, Ljubljana 2000, Seja CK KPS dne 28. avgusta 1946, str. 68-72.

⁹ Zgodovinski arhiv Ljubljana (ZAL), Okrajni komite Zveze Komunistov Slovenije (ZKS) Ljubljana okolica, š. 2, a. e. 4, Zapisnik seje okrajnega komiteja z dne 19. 9. 1945.

¹⁰ Na podlagi zveznega zakona o agrarni reformi in kolonizaciji z dne 23. 8. 1945 je bil 17. 12. 1945 sprejet še federalni zakon v Sloveniji (Ur. l. SNOS in NVS, št. 62/45).

¹¹ ZAL, Okrajni komite ZKS Ljubljana okolica, š. 2, a. e. 4, Zapisnik seje okrajnega komiteja, 4. 2. 1947.

¹² ZAL, Okrajni komite ZKS Ljubljana okolica, š. 4, a. e. 19, Poročilo o zadrugah Centralnemu komiteju KPS, 3. 1. 1947. O

¹³ O zadrugništvu na Vrhniki tudi po letu 1945 je pisal Branko Šuštar v Pregled kmetijskega zadrugništva v občini Vrhnika, 1904-1984, Vrhnika, Zadrugništvo in mlekarstvo, Kmetijska zadruga Vrhnika, 1984.

¹⁴ ZAL, Okrajni komite ZKS Ljubljana okolica, š. 2, a. e. 4, Zapisnik seje okrajnega komiteja, 13. 2. 1947.

¹⁵ ZAL, Okrajni komite ZKS Ljubljana okolica, š. 2, a. e. 4, Zapisnik seje okrajnega komiteja, 21. 4. 1948.

¹⁶ ZAL, Okrajni komite ZKS Ljubljana okolica, š. 4, a. e. 19, Seznam upravnih odborov OZKZ, kmetijskih zadrug in ostalih zadrug v krajevnih ljudskih odborih, 1948.

¹⁷ Isto kot op. 9.

pospeševanja dela splošnih kmetijskih zadrug in predvsem kmečkih delovnih zadrug. Komunisti so se morali vključiti v delo na terenu v partijskih celicah in krajevnih organizacijah OF in mladine s prepričevanjem ljudi o pomenu zadružništva. Pred občnimi zbori kmetijskih zadrug so s svojim prepričevanjem morali vplivati na združnike pri izbiri novih članov v upravne in nadzorne odbore.¹⁸ Na seji maja 1949 so govorili o večjem angažiranju partije pri ustanavljanju kmečkih delovnih zadrug in zadružnih ekonomij¹⁹ v okviru splošnih kmetijskih zadrug kot vmesne poti pri ustanavljanju le teh. Govorili so tudi o frontnih brigadah za spravlanje lesa iz gozda, kmetje so morali dati vprežno živino za prevoz. Pri številu članstva v partiji so ugotovili 21,4 odstotka kmetov. Od 405 vasi v okraju jih je bilo 193, v katerih niso imeli partijske celice. Zahtevali so tudi izločitev članov iz partije, ki nasprotujejo zadružništvu.²⁰

V letih 1950 in 1951 so na sejah komiteja, biroja, plenuma in kmečke komisije razpravljali predvsem o zadružništvu²¹ in poudarjali potrebo po ustanavljanju kmečkih delovnih zadrug. Kmečka komisija, ustanovljena pri okrajnem komiteju marca 1949, je v poročilu aprila 1950 navedla te kmečke delovne zadruge: Zapotok, Polhov Gradec, Vrbljenje, Pirniče, Brest, Sostro, Svetje, Črnuče, Skaručna, Dobrova, Škofljica, Iška vas, Pijava Gorica, Golo, Polje, Skaručna in Preska pri Medvodah. Večina jih je bila ustanovljenih leta 1949.²²

Poglejmo še sejo biroja julija 1951, ki je pod prvo točko "Gospodarsko-politična situacija v KDZ in na vasi sploh" napovedala razpravo o zadružništvu. V okraju je v tem obdobju še vedno delovalo sedemnajst kmečkih delovnih zadrug in sedem zadružnih ekonomij. Ugotovili so, da so bile delovne zadruge predvsem na ozemlju Medvod, Skaručne, Črnuč in Iga, na litijskem, vrhniškem, logaškem in borovniškem območju pa jih ni bilo. Zadružne ekonomije pa so bile na ozemlju celotnega okraja. Zanimivi so tudi tile podatki, ki navajajo, da je bilo v zadruge vključeno 231 gospodarstev oziroma 256 družin z 907 družinskimi člani, od teh jih je bilo za delo sposobnih 523. V 2405 ha kmetijskih površin je bilo največ travnikov, gozda, sledile so njive, sadovnjakov je bilo malo, površine so zajemale

še košenine in nerodovitno zemljo. Osrednja panoga v zadrugah je bila živinoreja in v okviru te prašičereja. Redili so še krave in konje. Šest zadrug je imelo svoj traktor. V vseh zadrugah skupaj je bilo vključenih 121 komunistov, od tega polovica v sedmih zadrugah na izžanskem območju. Na sestanku so omenjali že zaznane pomanjkljivosti – slaba organiziranost dela, pomanjkanje stimulacije za delo in s tem slabi gospodarski uspehi. Ugotovili so premajhno politično podporo od krajevnih ljudskih odborov in partijskih in drugih množičnih organizacij s terena. Navedli so tudi nekaj zadrug, v katerih je nastala težnja po razpustu oziroma izstopu. V primeru ene so zapisali: "Težnja za izstop iz zadruge se je pojavila v KDZ Brest v kateri je 5 gospodarstev podalo pismene izjave. Zadruga je gospodarsko močna saj združuje 5 največjih kmetov v vasi, ki so bili več ali manj z ekonomskim pritiskom primorani v zadrugo. Svoj izstop pa utemeljujejo s tem čes, da zadruga ni dosegla gospodarskega uspeha. V zadrugi sta še dva člana, katera nista podala izjav ker sta člana KP, vendar pa se ugotavlja, da se tudi ta dva strinjata z razpustom zadruge."²³

O težavah pri delu kmečkih delovnih zadrug, vse številčnejših zahtevah po razpustu, kaže tudi obravnava analize dela zadruge v Šmarju na seji biroja aprila 1952. Zadruga je imela težave že od jeseni 1951, ko je posebna komisija, sestavljena iz članov Glavne direkcije za zadružno kmetijstvo, Zadružnega sklada Stična in Poverjenišva za kmetijstvo na Okrajnem ljudskem odboru Grosuplje, opravila pregled dela zadruge in je o njej razpravljala tedanji Okrajni komite KPS Grosuplje. Biro je sklenil, da se iz zadruge izključi tiste, ki so pripomogli k slabemu položaju zadruge, in vzpostavi politično dober kader, ki bo kos problemom in nalogam.²⁴

Komite je pri vprašanih kmetijstva, zadružništva in kmečkega vprašanja sodeloval tudi z Okrajno zvezo kmetijskih zadrug. Ta je komiteju pošiljala poročila, analize in statistične podatke o delu zadrug v okraju.²⁵ V poročilu iz julija 1951 navajajo, da je v okraju 56 kmetijskih zadrug. Kot tiste z največjim članstvom navajajo Kresnice, Dobrovo, Vače, Šmartno pri Litiji, z najmanj pa Pijavo Gorico, Kozarje, Vrh treh kraljev (Vrh nad Rovtami). V posameznih zadrugah so imeli poljedelsko-semenski, živinorejski, strojni in gozdarsko-lesni odsek ter proizvodne obrate: kovačnice (4), kolarski obrat (1), sedlarski obrat (1), mehanične obrate (3), zidarski (1) in krojaški obrat (1), čevljarska obrata (2), žage (3), predelovalnico eteričnih olj, mlin, pekarno in gostilno.

¹⁸ ZAL, Okrajni komite ZKS Ljubljana okolica, š. 2, a. e. 4, Zapisnika seje okrajnega komiteja 6. 1. in 17. 1. 1949.

¹⁹ Zadružna ekonomija je bila vmesna pot k ustanovitvi kmečke obdelovalne zadruge, v katero so se kmetje – zadružniki združili pri obdelovanju in ni pomenila odpovedi kmeta zemlji.

²⁰ ZAL, Okrajni komite ZKS Ljubljana okolica, š. 2, a. e. 4, Zapisnik seje okrajnega komiteja z dne 5. 5. 1949.

²¹ Na konferenci članov partije kmetijskih zadrug in kmetijskih obdelovalnih zadrug decembra 1951 so navedli, da je v okraju 54 kmetijskih zadrug.

²² ZAL, Okrajni komite ZKS Ljubljana okolica, t. e. 3, a. e. 12, Poročila kmečke komisije.

²³ ZAL, Okrajni komite ZKS Ljubljana okolica, t. e. 2, a. e. 6, Zapisnik seje biroja, 11. 7. 1951.

²⁴ ZAL, Okrajni komite ZKS Ljubljana okolica, t. e. 2, a. e. 6, Zapisnik seje biroja, 16. 4. 1952.

²⁵ ZAL, Okrajni komite ZKS Ljubljana okolica, t. e. 4, a. e. 19, Gradivo o gospodarski problematiki – kmetijstvo.

Meje okraja leta 1953, iz priročnika *Okraj Ljubljana okolica 1953*, Zbral in uredil Jože Župančič, *Ljubljana 1953*, str. 9.

Ugotovili so, da je leta 1948 sklenilo poslovanje z izgubo 15 zadrug, leta 1949 26 zadrug, leta 1950 pa 32 zadrug. Kot najbolj uspešne so navedene Verd, Borovnica, Brezovica, Tomišelj, Črni vrh, Dolnji in Gornji Logatec. K njihovu uspehu so pripomogli gozdarsko-lesni odseki in žagarski obrati. Zveza v letnem poročilu decembra 1951 navaja še trgovinske (55) in kreditno-hranilne odseke (48). Poročilo navaja združne ekonomije pri teh kmetijskih zadrukah: Podlipa, Dolsko, Sava, Vrzenec, Dragomer, Besnica in Borovnica.

V letih 1952-1955 je potekal v državi proces reorganizacije in razpuščanja kmečkih delovnih zadrug. Aktivne kmečke delovne zadruge so reorganizirali oziroma vključili v splošne kmetijske zadruge, pasivne in tiste, v katerih je bil slab ekonomski in politični položaj, pa so razpustili. Že konec maja 1952 je biro obravnaval delo komiteja na terenu. Pojasnjevati so morali, da je treba zadruge reorganizirati in ne zapirati.²⁶

O začetkih preoblikovanja oziroma razpuščanja kmečkih delovnih zadrug sredi leta 1952 je pripravila poročilo tudi Okrajna zveza kmetijskih zadrug.²⁷ V njem najprej poroča, da je bilo v nastalem združenem okraju (pridružena nekdanja okraja Grosuplje in Kamnik) 98 kmetijskih zadrug, 32 kmečkih delovnih zadrug in 22 združnih ekonomij. Poleg trgovinskih in kreditno-hranilnih odsekov v zadrukah so zanimivi pospeševalni in proizvodni odseki v zadrukah, tako številčno kot tudi glede panog. Našteli so te pospeševalne odseke: živinorejski (52), sadjarski (47), planšarski (6), gozdarski (75), mlekarski (7), poljedelski (9) in strojni (24). Med proizvodnimi pa je naštetih poleg raznih delavnic še večje število mesarij, pekarn in gostiln. V 32 kmečkih delovnih zadrukah je bilo vključenih 576 družin oziroma 494 gospodarstev z 2077 člani. Ob pripravah na njihovo reorganizacijo je okrajna zveza organizirala sestanke oziroma

²⁶ ZAL, Okrajni komite ZKS Ljubljana okolica, t. e. 2, a. e. 6, Zapisnik seje biroja, 27. 5. 1952.

²⁷ ZAL, Okrajni komite ZKS Ljubljana okolica, t. e. 4, a. e. 19, Gradivo o gospodarski problematiki – kmetijstvo, Poročilo o reorganizaciji kmetijskih delovnih zadrug na področju OZKZ Ljubljana okolica, 25. 6. 1952.

izredne občne zборе združnikov, na katerih so obravnavali vprašanje reorganizacije in združitve s splošno kmetijsko zadrugo. Na zborih so izvolili komisije, ki so izvedle reorganizacijo ali likvidacijo. V primeru, da so izstopili samo posamezniki, so opravili finančni obračun, če pa so se združniki odločili v celoti za izstop oziroma zaprtje zadruga, so pripravili zaključno bilanco in likvidacijo zadruga. Zveza je sestavila tudi dve dvočlanski komisiji (kmetijski in finančni strokovnjak), ki sta pregledali in sestavili politično in gospodarsko analizo ter predlagali ustrezen rešitev za posamezno zadrugo: vključitev v splošno kmetijsko zadrugo, nadaljevanje dela oziroma zaprtje.²⁸ Te analize sta nato skupaj pregledali vodstvi Okrajne zveze kmetijskih združenj in Okrajnega komiteja ZKS. V času o katerem govori poročilo, so ugotovili, da bo šest združenj nadaljevalo delo, štirinajst združenj so predvideli za vključitev v splošne kmetijske zadruga, šest združenj pa bi bilo likvidiranih. V fondu komiteja je kar precej teh poročil o delu in stanju kmečkih delovnih združenj.²⁹

Ob koncu pregleda objavljam v celoti eno izmed poročil dvočlanske komisije, in sicer za kmečko delovno zadrugo Preska v bližini Medvod. Objavljeni dokument nam ne kaže le načina ustanovitve, ki je bil kot v primeru večine združenj kljub sprejetemu načelu prostovoljnosti izveden pod ekonomsko prisilo. Kmetje, ki niso pristopili v zadruga, so plačevali visoke davke, imeli so višjo obvezno oddajo, združniki pa so plačevali manjši davek od dohodka na skupno zemljo, manjša je bila njihova obvezna oddaja, laže so dobili reprodukcijski in gradbeni material, imeli so prednost pri nabavi kmetijskih strojev.³⁰ Dokument kaže tudi na slabo organiziranost dela, za kmečke delovne zadruga je značilno skupinsko delo (brigadni sistem), pomanjkanje vsakršne stimulacije za delo. Plačani so bili z denarjem in pridelki. Učinek proizvodnje v združenjih je bil manjši kot pri zasebnih kmetih. Le majhnemu številu kmečkega prebivalstva so kmečke delovne zadruga delno izboljšale življenjske razmere. Iz vsega tega izvira tudi ekonomska neuspešnost tega načina združništva.

Dokument Analiza KDZ Preska³¹ objavljam slovnično nepopravljen in v taki obliki, kot je natipkan na listu in pol, z lastnoročnim podpisom le enega člana komisije.

Analiza KDZ Preska

Kmetijska delovna zadruga Preska je bila ustanovljena 25. marca 1950 iz 1 velikega, 5 srednjih in 7 malih kmetov, skupaj 13 družin z 57 člani, od tega 23 za delo sposobnih, ostali so mali otroci, ali pa starčki stari nad 60 let, več ali manj res za vsako delo nesposobni. Večina večjih kmetov je v KDZ vstopila pod ekonomskim pritiskom, mali pa tudi v pričakovanju, da bodo lahko živeli več ali manj brez dela.

V KDZ je bilo vložena: 25 ha njiv in vrtov, 42 ha travnikov, pol ha sadovnjaka, 7 ha pašnikov in 107 ha gozdov, nadalje 14 konj in 45 glav goveje živine, od tega 22 krav, prašičev nič, pač pa 32 panjev čebel. Od strojev bi omenili 4 elektromotorje 1 bencinski motor, 3 krožne žage, 3 mlatilnice, 2 kosilnici, 1 rahljač poleg ostalega potrebnega orodja in opreme. V letu 1951 je vstopil v zadrugo 1 srednji kmet, ki je bil dotodaj v ekonomiji, 1 mali kmet pa je izstopil, vendar se je s tem površina povečala le za 1 ha njiv in 4 ha travnikov.

V času obstoja so povečali število glav govedi na 67, od tega 26 krav, je pa v tem všteti 8 glav, ki so prišle od bivše ekonomije na novo vključenih članov. Konj imajo 17, prašičev 19, med njimi 4 plemenske svinje, panjev 22. Nabavili so 1 novi brzoparilnik in 1 krožno brano. Adaptacij in novih poslopij niso gradili. Živino so za silo sortirali po že obstoječih hlevih.

Iz navedenega je razvidno, da je zadruga v času obstoja še dovolj napredovala, je pa to v glavnem zasługa predsednika Šušteršič Petra, on je tudi pripravil predlog za arondacijo, kar so pa ostali združniki odklonili.

Z ozirom na veliko število članov zadruga, od katerih je pa za delo sposobnih le malo, zadruga kot taka v celoti ni imela najboljših perspektive, delno je tudi kriva velika raztresenost. Dva združnika sta na Golem brdu, oddaljena 1 uro in pol od Medvod in skoraj pol ure drug od drugega. Največji posestnik Šušteršič Peter je na Seničici, ostali so deloma v Preski, deloma v Vašah. Kljub malemu številu za delo sposobnih članov je vseeno na tej površini premalo dela, da bi vsi dostojno živeli. Še tisto delo, kar je ga niso vedno sami izvršili, ker je pač dela skoraj izključno vsak na svojem.

Kadar je košnja na Golem brdu, kjer je mnogo travnikov, ne gre nihče pomagat in si morata tamkajšnja združnika delovno silo najeti. Šušteršič Peter, ki je vložil v KDZ največ zemlje, obvečjem delu tudi najema delavce.

Žita navedena zadruga ne pridelata niti za lastne potrebe. Prodajata se predvsem krompir, mleko, prašiče in živino.

Ohišnic je skupno 11.40 ha. Na ohišnicah rede vsak po 1 kravo, 1 in pol prašiča, 1 in pol ovce in 10-20 kokoši. V letu 1951 so zaslužili skupno 1,185.835 din, od tega je bilo 186.000 socialnega sklada, kar je razmeroma visoko.

²⁸ O razvoju splošnega kmetijskega združništva in reorganizaciji kmečkih delovnih združenj je na novembrski seji razpravljala Izvršna komisija CK ZKS Slovenije, glej: Darinka Dmrovšek, Zapisniki politbiroja CK KPS/ ZKS 1945-1954, Viri 15, Ljubljana 2000, str. 308-318.

²⁹ Isto kot op. 25.

³⁰ Pavle Šubic, Razvoj kmetijstva v občini Kranj (1900-1953), Kranjski zbornik 1985, str. 181-184. V prispevku govori tudi o delovanju kmečkih delovnih združenj na Gorenjskem.

³¹ Isto kot op. 25.

Vrednost trudodneva³² je znašala 167.- din. Vendar pa so zadrugi, ki so vložili več zemlje, zaslužili dosti več. Če bi bilo delo enakomerno razdeljeno bi prišlo na vsako družino po 91.00 din.

Zadružne zavesti v vsej zadrugi nima nihče. Tov. Šušteršič Peter in še par drugih, bi verjetno ostalo v zadrugi, predvsem z željo gospodarskega napredka, brez kakih socialnih ozirov. V vsakem slučaju je treba izločiti iz zadruga oba zadrugi iz Golega brda radi oddaljenosti, pa tudi vse one male in srednje kmete iz Vaš in Preske, ki so mladi, zdravi in 100% za delo sposobni, pa te svoje sposobnosti do sedaj za zadrugo niso hoteli uporabljati. Pač pa naj bi ostali v zadrugi tisti dve ali tri družine starih, za lažja dela sposobnih, s pogojem, da bodo delali vsaj tisto, kar lahko delajo in kar jim za zdravje in dolgo življenje bolj koristi kot škoduje, da bi na ta način imeli eksistenco, zadrugi pa ne bi bili samo v breme.

Ljubljana, dne 10. junija 1952.

✂33

/ing. Golja Rado/

/Kokalj Janez/

SUMMARY

SOME FRAGMENTS ON COOPERATIVE ENDEAVOURS FROM THE ARCHIVAL FONDS OF THE DISTRICT COMMITTEE OF THE UNION OF COMMUNISTS OF SLOVENIA (ZKS) FOR LJUBLJANA AND ITS SURROUNDINGS

The material contained in the archives of the agencies and bodies of the former socio-political organisation, the Union of Communists of Slovenia for the Ljubljana district, reveals the method of work and the involvement of the only political party in the resolution of the country's contemporary political and economic difficulties. The minutes of the meetings held by the Committee, the Bureau, and the Commission for Agriculture at the time of the Committee's operation (from 1945 to 1954) also show the Party's method of work and the role it played in addressing the then issues of concern, namely the cooperative efforts in the field of agricultural work. The Party thus monitored the activities of the peasant cooperatives through reports and analysis submitted by the District union of agricultural cooperatives. The communists were expected to get involved in the field-work, to use every occasion to persuade people about the value of agricultural cooperatives in general and peasant cooperatives in particular. They were encouraged to do so within their own party organisation, at the conferences held by the Liberation Front (OF) activists, and at the Local Popular Committee's (KLO) conventions. Furthermore, the communists were counted on to influence the choice of representatives to the cooperatives' administrative and supervisory boards. After 1952, the Committee, in cooperation with the District union of agricultural cooperatives, undertook the reorganisation and liquidation of the peasant cooperatives. Among numerous documents contained in the fonds, the analysis of the peasant cooperative Preska is quoted as an example of the notable attempts to introduce the kolkhoz system in agriculture.

³² "Trudodan" je pojem, ki označuje delitev dohodka glede na vložena sredstva in delo zadrugi.

³³ Podpis v rokopisu.